

Datum 2023-11-15
Dokumenttyp Yttrande
Diarienummer 2023/0252
Ert diarienummer Ju2023/01620
Handläggare Emmanuel Galaup

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet (SOU 2023:37) Förstärkt skydd för den personliga integriteten – Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök

Myndigheten för delaktighet arbetar med att främja, guida och stödja samhällets aktörer att genomföra sina uppdrag utifrån hela befolkningens behov och förutsättningar. Myndigheten för delaktighet lämnar följande yttrande.

Sammanfattning

Myndigheten för delaktighet, MFD, tillstyrker förslagen i rubricerat betänkande i stora drag. Dock konstaterar MFD att betänkandet i väsentliga delar saknar ett funktionshinderspersion och därmed ett resonemang kring den särskilda sårbarheten och utsattheten som kännetecknar många barn och unga med funktionsnedsättning som befinner sig i en hederskontext. MFD vill även belysa vikten av informationsinsatser på området och bedömer att fler aktörer än de som utredningen identifierar bör involveras. Mot denna bakgrund lämnar MFD övergripande synpunkter som medskick i den fortsatta beredningen av samtliga förslag.

Myndighetens övergripande synpunkter

Utsatthet, förutsättningar och behov hos personer med funktionsnedsättning som utsätts för våld

Personer med funktionsnedsättning löper större risk att utsättas för olika former av våld och övergrepp, oavsett ålder, jämfört med befolkningen i övrigt.¹ Olika funktionsnedsättningar är förknippade med olika

¹ Myndigheten för delaktighet (2023) Att förebygga och bekämpa våld mot personer med funktionsnedsättning – Samhällets kunskap, åtgärder och insatser.

förutsättningar, behov och riskfaktorer när det kommer till våld². För att förklara den särskilda utsattheten hos personer med funktionsnedsättning har forskningen identifierat faktorerna *beroende*, *osynlighet* och *sårbarhet*. Beroende av andra människor för vardagstillvaron är en förklaring till en högre risk för personer med funktionsnedsättning att utsättas för våld jämfört med den övriga befolkningen. I vissa situationer är beroendet mycket stort och möjligheter för en person med funktionsnedsättning att bryta upp från en kontext där våld och förtryck förekommer är begränsade. Osynligheten kännetecknar situationen för personer vars kontakter med omvärlden är begränsade till ett fåtal personer. Osynlighet kan även handla om att svårigheter att kommunicera och göra sig förstådd. Graden av sårbarhet kan variera beroende både på funktionsnedsättning och miljö. MFD har tidigare belyst att personer med funktionsnedsättning kan vara extra sårbara för att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck.³ Utsattheten hos personer med intellektuell har uppmärksammats samtidigt som man konstaterar att olika funktionsnedsättningar, till exempel sådana som innebär alternativa sätt att kommunicera, kan innebära en särskild sårbarhet. Utsattheten består återigen i att personer med funktionsnedsättning kan stå i en särskilt stark beroendeställning till kollektivet som utövar förtrycket.

I en hederskontext, där bland annat oskuldskontroller och -ingrepp förekommer, är det främst familj och släkt som utövar eller sanktionerar våldet och förtrycket mot den utsatta. Detta försätter målgruppen i en ytterst sårbar situation, som därtill kan vara svår för utomstående att upptäcka och slå larm om. Om en familjemedlems funktionsnedsättning anses vara något som påverkar familjens heder kan äktenskap med hedersmotiv användas som ett sätt att dölja familjemedlems funktionsnedsättning.

Med detta i beaktande, kombinerat med den kunskap, om än begränsad, som finns idag om målgruppen i en hederskontext, gör MFD bedömningen att uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck, såsom oskuldskontroller, oskuldsingrepp och omvändelseförsök, är allvarliga samhällsproblem som behöver motverkas och förebyggas brett i samhällets alla led.

² Myndigheten för delaktighet (2023) Våld mot personer med funktionsnedsättning – Om utsatthet och förekomst av våld.

³ Ibid.

8.3.2 Oskuldskontroller och oskuldsingrepp bör kriminaliseras

MFD tillstyrker utredningens bedömning att oskuldskontroller och oskuldsingrepp bör kriminaliseras, oavsett om samtycke lämnas och även när åtgärderna avser personer som fyllt 18 år. MFD ser mycket positivt på att förslaget om kriminalisering inte avgränsas till enbart barn och unga under 18 år, detta med hänsyn taget till den personliga integriteten hos flickor och kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning. Denna målgrupp har inte samma möjligheter som personer utan intellektuell funktionsnedsättning att göra åldersadekvata bedömningar. MFD hade dock gärna sett att utredningen uppmärksammat denna målgrupps särskilda sårbarhet i det aktuella sammanhanget samt belyst de positiva med förslaget för flickor och kvinnor med funktionsnedsättning.

MFD vill också understryka vikten av att samtycke inte har en betydelse i sammanhanget, eftersom oskuldskontroller och -ingrepp, trots eventuellt samtycke från individen, bygger på påtryckningar och förväntningar från gruppen/kollektivet om flickans/kvinnans oskuld, i syfte att upprätthålla familjens/släktens heder. Frågan om samtycke är särskilt angelägen i förhållande till personer med kognitiva och intellektuella funktionsnedsättningar. Denna målgrupp är särskilt sårbar i en hederskontext, exempelvis på grund av sin beroendeställning till sina anhöriga. Genom att föreslå en kriminalisering av oskuldskontroller och -ingrepp *oavsett samtycke* kan flickor och kvinnor med intellektuell funktionsnedsättning som eventuellt skulle ställa sig positiva till dessa åtgärder – mot bakgrund av påtryckningar från anhöriga och/eller bristande förståelse för åtgärdernas innebörd – få ett förstärkt lagligt skydd för den personliga integriteten.

8.4 Utformningen av straffbestämmelsen avseende oskuldskontroller

MFD tillstyrker förslaget.

8.5 Utformningen av straffbestämmelsen avseende oskuldsingrepp

MFD tillstyrker förslaget.

8.9 Utvidgning av grunderna för utreseförbud enligt LVU

MFD tillstyrker förslaget om att inkludera påtaglig risk för att genomgå oskuldsingrepp eller oskuldskontroll som omständigheter för utfärdande av utreseförbud. MFD hänvisar i första hand till tidigare förslag som har lämnats för promemorian Ett utvidgat utreseförbud för barn (Ds 2022:9) som MFD också lämnat ett yttrande till.

8.10 Förslagets förenlighet med skyddet för fri- och rättigheter

MFD delar utredningens bedömning att straffbestämmelserna om oskuldskontroll och oskuldsingrepp är förenliga med skyddet för fri- och rättigheter enligt grundlag och Sveriges internationella åtaganden. Betänkandet saknar däremot en tydlig hänvisning till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning – en målgrupp vars fri- och rättigheter i detta sammanhang behöver lyftas och uppmärksammas mer.

9.3.2 Underlåtenhet att avslöja eller förhindra äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott ska kriminaliseras

MFD välkomnar förslaget. En kriminalisering innebär bättre förutsättningar att skydda barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning från att utsättas för barnäktenskapsbrott och äktenskapstvång.

Utifrån befintlig, om än begränsad, kunskap på området är personer med intellektuell funktionsnedsättning som lever i hederskontext en särskilt sårbar målgrupp på grund av en tydlig beroendeställning till sina anhöriga som i detta sammanhang utgörs av gärningspersonerna.⁴ Målgruppens särskilda utsatthet beror också på att det hedersrelaterade våldet och förtrycket kan ta sig andra uttryck och därmed vara svårare för utomstående att upptäcka. Ytterligare en sårbarhetsfaktor för personer med intellektuell funktionsnedsättning i en hederskontext handlar om brister i förmågan att förstå vad ett äktenskap innebär. För dessa individer, som kanske inte själva inser vad hen blir utsatt för, är det särskilt angeläget att utomstående som får kännedom om ett förestående barn- eller tvångsäktenskap agerar och slår larm i tid.

MFD delar utredningens resonemang om att en kriminalisering på sikt skulle kunna bidra till att fler som får kännedom om ett förestående barn- eller tvångsäktenskap känner sig förpliktigade att ingripa eller informera myndigheter om vad som pågår (s. 235). På kort sikt är det rimligt att anta att

⁴ Prop. 2019/20:131.

en sådan kriminalisering kan ha en tydlig effekt på relevanta yrkesverksammas agerande. Det kan möjligtvis också inverka på hur verksamheter utformar rutiner för upptäckt av olika former av våld och förtryck.

14.1.2 Det bör inte införas en särskild reglering som kriminaliserar omvändelseförsök

MFD delar utredningens bedömningen, men vill också särskilt lyfta den svåra situation som uppstår när personer med funktionsnedsättning, inte minst barn och unga, blir utsatta för olika former av hedersrelaterat våld och förtryck, som exempelvis omvändelseförsök. Att som barn och hbtq-person med en funktionsnedsättning leva i en hederskontext utgör en särskilt svår situation. Kunskapen om denna målgrupps utsatthet behöver höjas och uppmärksammas.

Utredningen menar att omvändelseförsök kan vara särskilt skadliga när det utförs mot sårbara personer, det vill säga personer som utifrån ålder, sjukdom eller funktionsnedsättning har svårare än att andra stå emot påtryckningar (s. 275). Vidare konstaterar utredningen att exempelvis barn, på grund av sin beroendeställning till andra/vuxna i sin sociala omgivning, har svårt att i ett utsatt läge lämna en sådan miljö. Utredningen bedömer att bestämmelserna om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning samt olaga förföljelse och hedersförtryck skulle kunna bli aktuella vid omvändelseförsök.

MFD undrar varför utredningen inte har fördjupat sina resonemang kring omvändelseförsök som ett exempel på handlingar som skulle kunna rymmas inom ramen för straffbestämmelsen om hedersförtryck. Denna lagstiftning tar sikte på upprepade handlingar som utförs av samma gärningsperson vars syfte med handlingarna är att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder. Att genom olika handlingar försöka förmå en person att förändra, dölja eller avstå från att leva i enlighet med sin sexuella läggning, könsidentitet eller att uttrycka kön på det sätt personen själv vill, för att personen ska upprätthålla hedersnormerna bör ses som en form av hedersförtryck och därmed utgöra en del av det särskilda brottet hedersförtryck. Det hade varit värdefullt om utredningen hade resonerat vidare kring detta utöver ett konstaterande att bestämmelsen om bland annat hedersförtryck kan bli aktuellt om motivet varit att bevara eller återupprätta någons heder (s. 285). För personer med funktionsnedsättning i en hederskontext – en målgrupp som på olika sätt står i beroendeställning till sina närstående – är det sannolikt än svårare att värja sig mot eventuella omvändelseförsök. Här hade det varit önskvärt att utredningen hade resonerat

kring denna särskilt utsatta målgrupps förutsättningar och svårigheter i en sådan situation. En tydligare lagstiftning mot omvändelseförsök skulle kunna öka förutsättningarna för hbtq-personer i en hederskontext – inte minst för personer med funktionsnedsättning – att åtnjuta sina rättigheter att leva ett liv fritt från våld och förtryck. Det är också viktigt att understryka att omvändelseförsök inte är ett isolerat fenomen i en hederskontext. En person som drabbats av sådana handlingar kan även riskera att utsättas för exempelvis barn- och tvångsäktenskap.

15.1 Konsekvenser av förslagen

MFD instämmer i utredningens bedömningar kring de föreslagna åtgärdernas konsekvenser särskilt för jämställdheten, barn och unga, hbtq-personer samt för personer med funktionsnedsättning. Förslagen kommer att kunna bidra till att personer med funktionsnedsättning, som lever i en hederskontext, kan få bättre förutsättningar att kunna skyddas mot kränkningar av den personliga integriteten, exempelvis genom att flickors och kvinnors rätt att äga sin kropp och sexualitet förstärks.

MFD gör dock en annan bedömning än utredningen när det gäller behovet av informationsinsatser. MFD vill understryka vikten av såväl breda som riktade informationsinsatser med anledning av de viktiga åtgärder som utredningen föreslår. Utöver behov av informations- och utbildningsinsatser via aktörerna som utredningens identifierar (Socialstyrelsen, Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen Östergötland, Nationellt centrum för kvinnofrid och Jämställdhetsmyndigheten) bedömer MFD att även andra aktörer, såsom civilsamhället, kan på ett effektivt sätt bidra till informations- och utbildningsinsatser. Genom civilsamhället finns en möjlighet att nå olika målgrupper – det vill säga personer som befinner sig i en hederskontext – som annars kan vara svåra att nå ut till.

Mot bakgrund av sina tidigare⁵ och pågående uppdrag⁶ inom våldsområdet vill MFD betona vikten av att på bred samhällelig front höja kunskapsnivån om hedersrelaterat våld och förtryck mot personer med funktionsnedsättning, exempelvis oskuldskontroller och oskuldsingrepp. Med förbättrad kunskap om målgruppens särskilt sårbara situation i en hederskontext kan berörda professioner bli bättre rustade i både det förebyggande och reaktiva arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

⁵ A2021/02052.

⁶ S2023/02178 (delvis), S2023/01528.

Ärendets handläggning

I den slutliga handläggningen av ärendet har generaldirektör Malin Ekman Aldén (beslutande), avdelningschef Pernilla Börjesson, utredare Serine Gunnarsson och utredare Emmanuel Galaup (föredragande) deltagit.

Myndigheten för delaktighet

[elektroniskt signerad]

Malin Ekman Aldén